

ПЛАГИОМАНИЯ

Гл.ас. д-р Бойко Илиев

Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград

e-mail: iliev_boyko@gbg.bg

PLAGIOMANIA

Boyko Iliev

Sammury

The paper claims that the accusation of plagiarism is very popular practice when someone aims to bring to naught and have a bone to pick with an opponent in the field of science. Although the plagiarism is a criminalized act in the Criminal Code very often the scientific juries decide if the plagiarism exists or not. In many cases the ill-wishers simply have to wave some sheets under the noses of the other members of the jury and the plagiarism seems to be proved. But that contravenes to the supremacy of the law which requires the determination of plagiarism only in accordance with the procedures of Criminal Procedure Code.

Key words: plagiarism, proved plagiarism, determination of plagiarism, creative work freedom.

*„Очевидно някой беше наклеветил Йозеф К.,
защото без да е направил нищо лошо, той бе арестуван“,
Франц Кафка „Процесът“*

Плагиоманията е добре познат стар дявол. Мръсница, одрала кожата и нрава на майка си – клеветата, и тя, като нея, разчита на разпространяването „зад гърба“ на оклеветения при ясното съзнание, че той ще е в невъзможност да се защити.

Обвинението в плагиатство е старо, колкото самата негова практика. Възниква от параноичното желание у някого да се изкара значим, щом е достоен да бъде копиран, макар и съвсем да не е такъв в действителност. Но бързо надскача тези си относително тесни граници и се разпростира върху цялата територия на класическата клевета.

Етимологията на думата отвежда към народния латински – „кражба на роби“, по-късно „кражба на деца“. Древните автори заимствали един от друг, реинтерпретацията се срещала често сред творците в античността. Имало е търпимост, но когато решавали да се отърват от някого, каквито са случаите с Епикур и Петроний, използвали това оръжие. Фигурата на крадеца на деца е абсолютното зло. Плагиатството въвежда *представата* за отблъскващия крадец.

Обвинението в плагиатство е един от най-красноречивите примери за целенасочена провокация към масова психоза (отказ от *индивидуално мнение* и *собствено мислене*). Субективно мнение, породено от определен интерес, разпространявано в определена среда, която благоприятства привнасянето му като допълнително значение, което в контекста на средата измества основното.

Всяка омраза има собствения си произход. Тя е вътрешно мотивирана, комплекс от причини стоят зад нея. Носителите ѝ имат капацитета да мразят, имат хладнокръвието, имат жестокостта, имат идеологията. Имат целия ресурс да се сражават с обекта на омразата, затворен според тях в нарцисизма на своя културен декаданс.

Страстно преживяваната представа за „чистотата“ на творчеството, за това, че то начева от нищото („от нула“), не разбира свободата като творчески произвол, като право на скандал, на кошунство дори. А творческата свобода много често се е утвърждавала тъкмо в такива актове (романтизмът например, и като художествена практика, и като светонагласа). Скандалът и кошунството са апотеоз на свободата.

Но откъде следва, че творчеството трябва да начева от нулата? И как може да става дума за творчество извън разбирането за него като за територия на свободата? Свобода в пълния смисъл на тази дума – право и възможност на всеки човек да разполага с изразни средства и идеи без насилствената намеса на външни лица били те частни престъпници, или държавни чиновници. И разбира се, при условието, че не нарушава свободата на другите хора.

Творчеството много често наподобява анархизъм, но то не е свобода на престъпленията. То е свобода на личната реализация. То е идеология на върховенството на закона, но не и на властта на бюрокрацията, зле прикрита зад „обществено мнение“, „традиции“, устойчиви навици и други подобни рудименти.

Молиер пренася в „Хитрините на Скапен“ почти дословно цяла сцена от Сирано дьо Бержерак и отговаря на упреците със знаменитата фраза: „Всичко,

което ми хареса, го взимам оттам, където го намеря”.

Творческата мощ е винаги очевидна и винаги особена, което изглежда и поражда енигматичната ѝ неподправеност. Това обяснява непрекъснато възраждащите се опити да се намери тривиално обяснение на енигмата Шекспир.

Добре известен е комичният случай, когато след представление актьорската трупа „поливала“ успеха в близка кръчма, където влетял вбесеният Бен Джонсън с упрека, че цяла сцена от спектакъла била задигната от него. Шекспир му отвърнал: „Бен, за какво ми говориш? За онова момиченце ли, което намерих в нищета и бедност и после въведох във висшето общество?! “. Добре се знае и, че по онова време такава „практика“ не била нещо необичайно – „хонорарите“ (и автори, и актьорски) се осигурявали от продадените билети за представлението. Шекспир не е печатан приживе.

По повод на „Хамлет“ стожерите на строгия творчески морал са открили, че между 1582 и 1592 г. известният по онова време в Англия Томас Кид написва „Испанска трагедия или Йеронимо е отново луд“. Самият Кид също не е чистият извор, защото за него се знае, че канавата за испанската си трагедия и образа на Хамлет взема от датския историк Саксо Граматикус, живял през 12-тия век. За Саксо пък източниците са още по-оскъдни и можем само да предпологаме дали е чел нещо подобно някъде или, попаднал в някоя пивница, е станал неволен слушател на страховитата история. Вероятността да я е измислил сам обаче, е нищожна.

„Отело“ е тълкуван като породен от разказ на Синтио – ученик на Бокачо.

„Ромео и Жулиета“ (1597) – от италианска романтична поема, преведена на английски от Артър Брук през 1562 г. и преразказана пак на английски в проза от Уилям Пейнтър през 1582-а.

„Всичко е добре, щом свършва добре“ – от една от притчите на „Декамерон“ на Бокачо.

„Комедия от грешки“ – от още по-ранен източник – Тит Макций Плавт.

Заемките от чужди текстове в никой случай не са само „палиативно средство срещу безидейността“, те са и творчески похват. „Западно-източен диван“ на Гьоте – главното му поетическо творение от късния му период, в което, между другото, не отхвърля твърденията, че той самият е мюсюлманин, е изграден върху мрежа от цитати, съвсем малка част от които авторът е маркирал. Постигнатата „пантеистическа наслада от пълнотата на жизнените преживява-

ния“ се дължала, според критиците, в значителна степен на преведените от персийски суни, които обаче така и си останали необявени.

Александър Дюма-баща, чиито приходи също са зависели от броя на отпечатаните страници в литературните притурки на вестниците, много сериозно е обвиняван за грамадни отрязъци от текстове, заимствани при това от писатели като Шилер, Уолтър Скот, Шатобриан. На това той отговарял: „Всичко е плагиат. Даже Господ Бог е сътворил Адам по свой образ и подобие. Да се създаде нещо ново е невъзможно“. Същото, по-късно, и вече с теоретическа страст ще повтори и Жак Лакан: „Символът е на всички... Плагиатството не съществува. .. Идеите не принадлежат на никого и никой не е в състояние да мисли самичък“ (Микел Борч 1990: 14 – цит. по Стоичкова 2002: 11).

Нобеловата лауреатка за 2004 г. Елфриде Йелинек компилира текстови панели от много автори, само малка част от които тя посочва. Сред тях са и формулировки на Хьолдерлин, Кафка, Хайдегер, но това не пречи да ѝ бъде връчена най-високата литературна награда, въпреки протестите на пуританите.

Тук ще спестя примери от българската литературна история. Съставителката на позованата по-горе книга „Плагиатството – исторично и скандално“ Ноеми Стоичкова я е изградила върху най-потресаващите случаи в нея. При това става дума за може би, най-важния период в развитието ѝ – от 90-те год. на XIX в. до към края на 20-те год. на XX в., когато тя се самоутвърждава, като сред засегнатите имена са най-видните нейни творци.

Скандалите, породени от сблъсъка на пуританската представа за „чистотата“ на творчеството (изцяло покриваща се с капитализирания от нея предразсъдък, че началото му е в нищото) с онова, което не удовлетворява емоционалните ѝ очаквания, но го представя като нараняващо я, не са запазен терен нито само за литературата, нито само за словесното творчество изобщо. Споровете за авторска оригиналност съпътстват всяка човешка дейност, при която се сблъскват две среди с различна естетическа култура.

През 1964 г. е свикана комисия, която трябва да приеме „Мила Родино“ за химн. На предложението се противопоставя големият музиколог и композитор акад. Петко Стайнов, според който не може български химн да бъде песен, лежаща на еврейска песенна основа. По настояване на Тодор Живков, който обичал песента от младежките си години, Петко Стайнов е освободен от комисията и „Мила Родино“ става национален химн. Добри Христов, който е и автор на първоначалния аранжирмент на песента за еднороден хор, също спомена-

ва, че мелодията е заимствана от еврейската музика, като уточнява, че в българската песенна памет има стотици мелодии, които са заимствани от други народи, и са станали неразделна част от българското музикално наследство. Специално влиянието на еврейската музика върху музикалната култура на редица народи, с далеч по-устойчиви и дълголетни музикални традиции от нашия, е лесно проследимо и неведнъж отбелязвано.

Обвиненията в плагиатство не са спестени дори на „Бийтълс“. За „Yesterday“ се твърди, че е адаптация на неаполитанската народна мелодия „Piccere“. Джордж Харисън е осъден да изплати обезщетение от 1,6 милиона долара, защото най-големият му соло хит „My sweet Lord“ приличал твърде много на песента на американската група The Chiffons „He’s so fine“.

Процесът срещу бившия бийтълс обаче запечатва едно важно решение. Използването (съзнателно или подсъзнателно) на ключови мелодични фрази (текст) от чуждо произведение в авторска композиция е възможно, стига да са удовлетворителни отговорите на питанията:

- доколко копирането на въпросните фрази е умишлено (?), и
- доколко е ключово за оцетената и за новата творба (?).

Представяте ли си, какво би останало от творчеството на Горан Брегович например, ако референциалната система на теоретически коректните компаративисти, т. е. на свръхорганизираните смотаняци и страхливци се стовари върху некритата компилация („китка“) от потпури от разнзвучната балканска мелодичност?!

А същият въпрос, отнесен към строителството и архитектурата?! Камък върху камък не би останал.

Всеки достолепен венецианец ще ви признае, че половината от хилядата колони, които носят катедралата „Сан Марко“, са трофеи на Четвъртия кръстносен поход, осъществил първото превземане на Константинопол и естествено, първото му оплячкосване. В значителна степен великолепието на храма се дължи на уникалното само по себе си обагряне на мрамора на всяка една от тези колони.

Рицарите на дожа Енрико Дандоло, ръководил похода, в един преносен смисъл са „критори“ на църквата и с други, не по-малко впечатляващи нейни забележителности, които в интересувания ни аспект се явяват конструктивни елементи на завършения ѝ цялостен облик. Емайловите пластинки, върху които са закрепени две хиляди скъпоценни камъка и днес съставляват връхната

част на олтарата Pala d'Oro („златният олтар“), са пренесени тук от константинополския манастир Пантократор.

Друго безценно произведение на изкуството, също безспорен същностен елемент на завършения образ на катедралата и също продукт на откровена кражба от Константинопол, е прочутата бронзова квадрига или скулптурата на 4 бронзови коня, поставени върху парадния ѝ вход. На тях ще им бъде съдено да станат известни като „Венецианските коне“, независимо че във Венеция са домъкнати от константинополския Хиподром. Всъщност авторството им е не-установено, но несъмнено не е дело на византийци. Знае се, че на Хиподрума са пренесени от Атина, като предположенията за направата им варират от IV век пр. н. е. до I в. сл. Хр. и включват допускането, че са излети може би от самия Лизип.

На чие извратено съзнание би хрумнала откровената простотия да твърди, че „Сан Марко“ във Венеция е плагиат, при положение че толкова същностни елементи от конструкцията са продукт на директна кражба?

Поставянето на проблема за плагиатството в полето на архитектурата и строителството извежда на преден план една стара метафора. На пишещия, на боравещия със словото му се налага да ползва думи, идиоми, цели фрази и изрази (речниково знание, конспектно изложение, палимпсестно записване на идеи, мнения, възгледи, теоретични положения) от и в езика, който заварва наготово по същия начин, по който зидарят ползва заварените наготово тухли и хоросан. Тази метафора ще легне в основата на теорията на интертекстуалността, която окончателно смъква негативните конотации от деянието плагиатство, оставяйки отворена вратата за юридическата максима – комуто се струва, че друг някой е извършил престъпление, да го докаже там, където това трябва да се случва!

Така както Яворов съди Антон Страшимиров за оклеветяването, че изплагиатствал „Когато гръм удари“.

В крамолите на изкуствоведските спорове проблемът за плагиатството окончателно е изваден от равновесие. От XX в. насетне започва нова фаза в неговото развитие. Под натиска на откровено търговски интереси приемането на закони за защита на авторските права превръща проблема от изкуствоведски в юридически. Днес практически всяко национално законодателство строго преследва присвояването им. И защото хората обичат да обозначават със стереотипи онова, което малко им е познато или оценката за него изисква непростии

усилия и отчитането на сложни обстоятелства, то след криминализирането на такова явление преценката на съда израства до степента на единствено компетентната.

Трябва да се признае, че още с приемането на текста на чл. 173 НК (наказателен кодекс – 1968 г.) българското законодателство поставя решаването на съдебни спорове за плагиатство върху надеждните основи на стриктно изведено понятие за деянието, съзвучно със съвременното развитие на теорията по въпроса: „Който издава или използва под свое име или под псевдоним чуждо произведение на науката, литературата или изкуството или значителна част от такова произведение, се наказва с лишаване от свобода...“.

Видно от текста, законодателят е равнопоставил три от структурите на обществените отношения, в които тези спорове са възможни – науката, литературата, изкуството. При това, равнопоставянето им е тъкмо като структури на обществените отношения, а не в спецификите на индивидуалните им проявления.

Откъде тогава изниква претенцията на една група деятели в науката (обикновено привилегировани с членства в определени групови общества) да „правораздават“ извън процедурите на съда? Да представят оценките си като единствено компетентните при ясното съзнание, че по проблема плагиатство единствено компетентен е наказателният съд?! Безнаказано да разнасят зловонния мирис на изфабрикуваните в душните им кабинети оценки и смръщено да сбръчкват устни и вежди, когато им потърсиш сметка за погазените чужди права... Не стига това, ами и настойчиво искат да им се признае статут на административен орган, който да довежда до край целените личностна дискредитация и остракизъм на попадналите в „процедурите“ им жертви.

Лесният отговор бърза да посочи „наследството“ на Закона за научните степени и научните звания (ЗНСЗ) (отм.) и регулираните от него процедури по даване на научни степени и звания като „матрицата“, в която се отливаха устойчивите навици за нагла експлоатация на неуредени там положения и прикриването, което осигуряваше тоталитарната му употреба.

Известно е, че ЗНСЗ (отм.) не даваше на ВАК правен механизъм за установяване (за доказване и дума не може да става) на плагиатство, защото най-малко, принципът на разделение на властите не го разрешава. ВАК беше компетентен да се произнася не дали има или няма плагиатство, а дали има или няма научни приноси, за които се присъжда научна степен (научно звание).

Това обаче не пречеше на специализираните научни съвети (СНС) и научните комисии (НК), в определени случаи и на самия Президиум на ВАК (ПВАК), безпардонно да излизат извън своята компетентност, приключвайки процедурите с аргумента – „доказано плагиатство“. В редките случаи, когато ставаше възможно чрез съдебно решение да се повдигне завесата зад упоритите критичните механизми на тези процедури (като неписано правило – след 10.11.1989 г.), ПВАК трансформираше виновното обвинение в *плагиатство* с нищо незначещото и никъде регламентирано, но негативно внушение *некоректно цитиране*. Тези решения на ВАК и асоциатите му съдът защитава с разпоредбата на прословутия чл. 27 (а) ЗНСЗ (отм.).

Отмененият Закон за научните степени и звания не предвиждаше съдебен контрол върху актовете на ВАК в хода на регламентираните от него процедури. Президиумът на ВАК бе този върховен орган (като особена юрисдикция), който като последна инстанция беше оправомощен да отменя решенията или да оставя без уважение жалбите.

На лице е особена юрисдикция, която след приемането на Конституцията от 1991 г. е във флагрантно противоречие с нея, доколкото запазва привилегиата да решава всякакви спорове, възникнали във връзка с присъждането на научни степени и звания, като е изключена възможността за съдебен контрол поне относно процедурните гаранции за спазването на закона.

По този повод проф. Нено Неновски (бивш Председател на НК по юридически науки към ВАК и бивш член на Конституционния съд на Р България) пише: „...чл. 27 (а) ЗНСЗ като заварен от Конституцията е противоконституционен и не трябва да се прилага“ (Неновски 1998: 75 – 84).

Наследеният ЗНСЗ (отм.) ЗРАС също не уточнява как се извършва установяването на плагиатство, нито са предвидени действия по процедура.

Чл. 35. (1) от Глава четвърта (Контрол) на Закона за развитие на академичния състав (ЗРАС) предвижда, че се освобождава от академична длъжност лице „когато бъде установено, че трудовете или значителни части от тях, въз основа на които е придобита научна степен или е заета академична длъжност, са написани или създадени от друго“ [1].

Този текст преповтаря чл. 58, ал. 1, т. 4 ЗВО така, както същото повелява и чл. 300 (2) от Кодекса на труда (КТ). Само че при същественото условие – „при доказано по установения начин плагиатство в научните трудове“.

Доказано по установения начин, предполага осъдителна присъда на нака-

зателен съд. Към такова решение отправя и развитието в Правилника за прилагане на Закона за научните степени и научните звания (ППЗНСЗ) (отм.) на единствения законов текст от ЗНСЗ (отм.), който засяга горната проблематика – чл. 30 ЗНСЗ (отм.), чл. чл 60 – 65 ППЗНСЗ (отм.).

Тиражирането на обвинение в плагиатство, придружено с подобрени отделни части и услужливо предложени на вниманието на неангажирана със случая „публика“, за която със сигурност и въз основа на опит и задкулисни приятелски връзки се знае, че ще прояви небрежност по отношение на това дали са верни или не, се прави с конкретното намерение да причини вреда. В отсъствието на обвинената страна и при гарантирана невъзможност за намесата ѝ, същото представлява умишлена и виновна личностна дискредитация с близка и далечна цел. По този начин, уж безпристрастните и отговорни чиновници в процедурите по присъждане на научни звания и длъжности отключват механизмите на своеобразната масова психоза (в смисъл на отказ от собствено мнение и собствено мислене), когато стане дума за плагиатство. Без значение в такъв случай остават писаните предписания и изисквания на закона (значителност на създаденото от друго и съпоставянето му с претендираните приноси). Остава само задкулисният приятелски връзки да прокарат подмяната и механизмът ще заработи сам.

От съпоставките на посочените текстове от ЗНСЗ (отм.) и ЗРАС с легалното определение за плагиатството, дадено в чл. 173 НК следва, че никому, дори на т.нар. „научни среди“ (каквото неизяснено понятие все още ползват различни съдебни състави) не е позволено да подменя категории от НК с „формулировки“, които да редуцират стриктната употреба на понятието до размитите граници на субективни внушения, които обаче мъкнат след себе си негативни и вредоносни последици.

Вярно е, че чл. 32 (1) ЗРАС утвърждава, че всички актове на органите на висшето училище или на научната организация, свързани с придобиването на научна степен или заемането на академична длъжност, подлежат на съдебен контрол, но лансирането на подобни мотиви за провалянето на нечия кандидатура ще се случи в процедурата пред научното жури. Неговото предложение не е индивидуален административен акт, а организационен такъв и като такъв не е годен за обжалване пред съд. Механизмът за оклеветяване и прокарване на оспоримо решение в отсъствието на засегнатата страна остава непокътнат. В крещящо нарушение на върховенството на основополагащи норми на законода-

телството като чл. 56 К РБ и чл. 41 (1), (2) Харта на основните права на ЕС [2].

Става дума за престъпление, но веднага следва повика то да не се разглежда от правна гледна точка, а като материал за идеологическа критика, задължително последвана от административна разправа.

Проблемът не е в това, че плагиатството не е плагиатство или, че на хората, обвинени в плагиатство, не е дадена възможност не само да бъдат изслушани, но и да се защитят, а че цялата антипушаческа пуританска шумотевица и истерия около него, включваща практики, програми, изказвания по кръгли маси и конференции, нездрав журналистически интерес, е насочена към натурализирането му, т.е. към усилието *представяното* да остане в „естествения си вид“ така, както на пръв поглед компаративистите ни показват изведените от тях фрапантни сходства.

Вследствие на създаването и запазването на такова „статукво“ опитите да се съхранят „чистотата“ и „морала“ на творчеството не надскачат апаратните игри. Целта е уличеният (а всъщност – нароченият) да бъде маргинализиран и лишен от право на глас – той трябва безропотно да поеме своята вина и бъдещата си епитимия. Дискурсът за бюрократичната отговорност, без друго маргинален когато възникне скандал по темата, удобно се кръстосва с логиката на „криминалното разследване“.

Всеки такъв блюстител за „чистотата“ и „морала“ се изживява като следовател, който без да помръдне от креслото си пред огнището (като един Хераклит), без да излезе навън и само с помощта на собствения си разум (като същински Кант, но не и като Абелар или Ницше), е способен да отсее всички лъжеулики, да отстрани едно по едно съмненията и да разкрие, посочи и заклейми престъпника. Лош късмет ще извади всеки, който не е в редичката от клакьори и подмазвачи... *„Онзи, който не иска да се унизи доброволно, ще бъде унижен насилно“* (Стефан Синаит, християнски мистик).

Този дух на безумна бюрокрация обяснява безсилието на „управленските решения“, на „експертните и професионални“ напъни *„да се води борба“* с „отрицателните явления“, където и когато те се появят. Всичко това може да придобие смисъл, само ако бъде обърнато към върховенството на закона и се съобрази с процедурите за неговото прилагане.

Всъщност, толкова критикуваният в тоталитарен привкус чл. 27а ЗНСНЗ (отм.), съвсем не заслужава това. Тоталитаристки бяха практиките, прилагани от ВАК и асоциатите му, които се криеха зад него. Презумпцията за него е, че

съдът е некомпетентен по съществуващото на възможните научни спорове. Нено Неновски е прав, когато настоява да не бъде прилаган, но призивът му касае случаите на оспорване на законосъобразността на проведените процедури. А за да не влизат в излишно натоварване на юридическата доктрина, върховните съдилища предоставиха на различните съдебни състави една елегантна формула за разграничаването им от възникнали спорове по такива казуси – „участието в конкурс няма никаква връзка с обществения живот в страната и не дава възможност за съставяне на мнение относно работата, на който и да е правен субект“ [3]. Така, „и вълкът оставаше сит, и агнето – цяло“.

Повдигането на въпроса за некомпетентността на съда по съществуващото на научните спорове обаче извежда на преден план въпроса за самите научни компетентности. Ясно е, че те не могат да бъдат подведени под общ знаменател и ще са в пряка зависимост от спецификите на различните клонове на знанието. Затова и в ЗНСНЗ (отм.), макар и на най-ниското ниво в йерархията, преценките на СНС бяха с най-висока степен на компетентност, което налагаше по-горе стоящите органи да се изказват само в режим на обвързана компетентност с тях. Това положение е запазено в настоящия ЗРАС – ФС са в правото да вземат окончателните решения по конкурси и защиты, но никога в противоречие с компетентното становище на научните журита.

Навикът да подвеждаме знанието изобщо под общия знаменател на науката е порочен. Добрите традиции на позитивизма на ХХ в. наложиха разбирането, че научно знание е устойчивото, фактическото, несъмненото положително знание (преимуществено – естествонаучното), чийто смисъл е полезното действие. Стремешт към такова знание налага изследването на явленията да се извършва извън и без намесата, на каквото и до било оценъчно отношение. От тази гледна точка наука, в строгия смисъл на думата (както и самата дума показва себе си), е всичко онова, което може да се изучи, да се научи (дори буквално – да се на зубри) с една единствена цел – да бъде от полза за изучаващия, да ползва практическия му опит при усвояването или целесъобразното изменение на заобикалящата действителност.

Ето защо под „плагиатство в науката“ позитивното знание разбира присвояването на *факт*, чието откриване, описване и изучаване принадлежи другиму. (Факт – непосредствено даденото в опита просто събитие или явление).

Случаят с плагиатството още веднъж показва фундаменталното различие между науките в строгия смисъл на думата и т.нар. „хуманитарни“ и „социал-

ни“ науки. Без да изпадам в излишни подробности и да навлизам в сложните дебери на полемиката е ли научно или не е научно знанието, присъщо на хуманитаристиката и т.нар. „социални“ науки, ще се позова на традицията при разграничаването им от математизираното естествознание, завещана от Дилтай и баденското неокантианство.

В развитие на идеята на Дилтай за разделянето на психологията на две – обяснителна психология и описателна психология, Вилхелм Винделбанд и Хенрих Рикерт разграничават вече два фундаментално различни принципа на изработване и систематизиране на знанието. Номотетика, най-общо – метод на естествените науки, който явява общите закономерности, генерализиращите общи тенденции на науката. И идиография – начин за изявяване, отделяне на „съществените“ събития и явления от стълпотворението от всички и всякакви други индивидуални събития и явления. Метод, който описва индивидуалните особености на историческите факти.

Обвързването на това разграничение с проблема за плагиатството показва още веднъж както изначалната родственоост на идиографията с художественото мислене, със света на изкуството (и литературата в частност), така и принадлежността на проблема за плагиатството към темата за творчеството изобщо. В този смисъл всичко, което имам и искам да кажа по проблема, е положено изцяло в полето на идиографията и изобщо няма и не може да има претенцията да е относимо към по-горе посоченото разбиране за плагиатството в науката като присвояване на факт.

Стегнатото и задълбочено изследване на основни теоретични постановки по проблема за плагиатството, направено от Н. Стоичкова във встъпителната студия към вече посочения и съставен от нея сборник, извежда като основополагаща състоятелността на теорията на интертекстуалността. Без да накърнява централното място на постмодернистката теория, авторката показва както най-значимите други подходи към интертекстуалистиката, така и нейни предтечи в нашата теоретична мисъл. С оглед на заявената по-горе родственоост на хуманитарното знание с художественото мислене тук ще приведа само мнението й за приноса на Атанас Илиев: „Очертал стъпалата от влиянията – нужен подстъп, през подражанието – неизбежен етап, до оригиналността – самоидентифициращ се фактор за самостоятелност, но и отгласкващ и движещ се по ръба на своечуждостта, която е иманентна и имагинерна за литературата въобще, Ат. Илиев отваря вратата за връщане към междутекстовите отношения. Те са

центрирани спонтанно в скандалите около плагиатството в края на XIX в. и началото на XX в. Кодовете на „генеалогията“ се отправят към кодовете на „феноменологията“ (Стоичкова 2002: 18).

Акцентът, който поставям върху Атанас Илиев, е продиктуван от категоричното разграничение, което той прокарва между света на художествеността и философията, от една страна, и света на науката, от друга. Явно философията се мисли в един много по-широк контекст напълно в съзвучие с постмодернизмото и разбиране като тъждествена на цялата хуманитаристика, защото за тях: „...са невъзможни ония „малки открития“, които характеризират делото на повечето учени, ония „малки прибавки към известното“, които са допустими и оправдани в областта на научното творчество“ (Илиев 2002: 362).

Без да потъва в неловки маневри из дълбоките води на дискурсивни, херменевтични, неоформалистични и т. н. прочити, работата на Н. Стоичкова акцентира върху няколкото открити общи точки между щрихираните по-горе подходи и съответните им теории – наративността; трансформацията и синтезът на текста; и някои външни за текста на творбата фактори (както мнения и становища на пристрастни към обвинението в плагиатство читатели или критици, така и противоположните възгледи на неутрални или несъгласни с повдигнатото обвинение).

Най-общо казано, въспителната студия обобщава утвърдените контексти на анализ на творението и текста, като същевременно в хармония с постмодерната колажност и съвременното постмодерно многогласие предлага логичен ансамбъл от подходи и методи за изграждане на утвърдено знание за това що е то плагиатството, освободено от пуританските предразсъдъци и псевдоморал за отъждествяване на смисъла и формите.

Начинът на осмисляне на плагиатството в интертекстуалната теория задава и основните конструктивни елементи на понятието. На преден план тенденциозно се извеждат като необявени буквални заемки *отделни „части“* от съчинението (творбата), с цел да се *елиминира „смыслепопадащото и смыслеобразуващо взаимодействие между текстовете“*, които го (я) пораждат и сред които то (тя) съществува (Стоичкова 2002: 23). Изведените отделни части (знаци за преписвания), сами по себе си, може и да са контрапродуктивни на основната теза (единната смислова насоченост). Присъствието им в текста може да бъде обяснено с множество от причини (за всеки пример поотделно – фигури, мотиви, „формули“ → конспект, реферат, палимпсест), но дали то е про-

дукт на заимстване на мисли, идеи и т. н. трябва да бъде доказано само „по установения начин“. Ако те бъдат „откъснати“ от корпуса на текста, биха ли променили с нещо цялостността на тъканта му? Както и отнесени към първоизточниците (всеки пример поотделно), могат ли да претендират, че са „откраднали“ значима същност и същевременно – пораждат ли такава същност в новия текст?

За плашещата сериозност на здравия разум интертекстуалните връзки на текста не са нищо друго освен „сглобена“ конструкция, монтирана от криминални по характера си „заемки“. Надарена със способност за „чакалско“ четене, тази нагласа представя своята читателска стратегия като еднозначното решение на въпроса за междутекстовата тъкан на разкъсания текст. Стратегия – инсталация, метаконцептуална постановка, в рамките на която текстът губи единната си смислова насоченост и се превръща в ключ за дешифрирането му. Изведените фрагменти се съпоставят с първоизточници, за да се внуши „безпристрастно излагане на фрапантни сходства“. Създадената представа (илюзия) се превръща в алюзия, чиято основа – тенденциозният подбор на отделни „части“ се изтиква на преден план вместо отсъстващия анализ (Стоичкова 2002: 23).

В противовес, интертекстуалистиката се основава на изследваните в текста позовавания и алузии на други текстове. Те, на свой ред, са се утвърждавали в рамките на определена културна среда. Влиянието на тази среда налага приемането им като източник на безусловни и неоспорими аксиоми. „Всеки текст е интертекст; другите текстове присъстват в него на различни равнища в повече или по-малко разпознаваеми форми: текстовете на предшестващите култури и текстовете на оръжаващите култури. Всеки текст е нова тъкан, изтъкана от стари цитати. Бележки за културни кодове, формули, ритмически структури, фрагменти от социални идиоми и т. н. – всички те са погълнати от текста и са смесени в него, доколкото винаги до текста и около него съществува език. Като необходимо предварително условие за всеки текст, интертекстуалността не може да бъде сведена до проблема за източниците и влиянията; тя представлява общо поле от анонимни формули, чиито произход трудно може да се уточни, безсъзнателни или автоматически цитации, давани без кавички“ (Бартез 1973 – цит. по: Степанова 2001: 36 – 37).

Тази мисъл на Ролан Бартез изследователи и критици подкрепят с пример, придобил такава световна известност, че се възприема вече като правило,

върху което никой не спори. Романът „Госпожиците от А.“ (1979) на Жак Риве представлява компилация от 750 необозначени съставни части, заимствани от 408 автори. Ж. Риве участва единствено с подредбата на частите и нова пунктуация. От взаимоотношенията между „откраднатите“ фрагменти обаче той е формирал съвършено нов смисъл и послание.

Още в Рим комбинирането на необявени цитати от и версии на чужди стихове достига до степента на изкуство да може да се сътвори стихотворение с нов смисъл. Центон – най-често хумористична творба, съставена от части на други творби. Художественият ефект на центона е в подобие или контраста на *новия контекст* в сравнение с първичния контекст на всеки фрагмент. По-малко строгите центони се преливат в поезията на реминисценциите, понякога открити, но по-често скрити.

Компилация да, но не и плагиатство. Компилацията е съзнателно, преднамерено, избирателно отношение към определена предшестваща основа (езикова, текстова, музикална, образна, танцова, филмова и т. н.). Събраните цитати (явни и скрити) са предмет на обвързваща ги преработка, за чието ново комбинирание може да се говори и като притежаващо своя естетическа стойност (сръчност на подредбата, явно „отношение“ на заварения текст към създадената нова връзка в колажа). И това важи с еднаква сила както за художествения, така и за всеки текст в сферата на идиографското знание.

Позоваването на чуждестранни случаи и на „авторитета“ на чужди „похвали“ или „укори“ стана мода в БГ всекидневието. Като на „манна небесна“ се осланят нашенските корифеи, когато оправдават собственото си плагиоманско усърдие с нашумелите случаи на разкрити преписвания в германски и унгарски университети. Като оставим настрана немаловажния факт, че въпросните „разкрития“ са дело на групи за своеобразни „мокри поръчки“ по отношение на нарочени за „отстрелване“ политически лица, не може да не посочим една друга съществена причина за тях. Те се случват в университети, които не само се отличават, но и държат да показват себе си като различни от многото нововъзникнали в непрекъснато разширяващата се университетска география по натрупания многогодишен опит, силно структуриран по местата си от емблематични курсове, писмени работи, изпитни процедури, собствени правилници.

Тъкмо в тези, демонстративно съхранявани, непроменени от столетия, правилници са се загнездили още средновековни по произхода си, т. нар. „стандартни на научния текст“. Различни за различните университети, те са запазили

духа и дъха на вледеняващата метрика на компаративистиката – не се допуска повтарянето на седем (девет, четиринайсет – различно за различните правилници на различните университети) думи и препинателни знаци в предоставен за обсъждане текст, съпадащи със същата им подредба във вече приет текст.

Т. нар. академичната автономия се толерира от съвременното демократично законодателство [4].

В реалната наука още от времената на кастрацията на Абелар и съдебните гаври с Ян Хус, Джордано, Галилей е ясно, че господстват (няма да е пресилено да се каже и – свирепстват) догматизъм и нетърпимост. В реалната, а не в измислената и разкрасявана в розови оттенъци от професорската философия, наука. Основополагащи идеи и закони ревниво се пазят от всеки помисъл за ревизията им или допускане на съмнение по отношение на този им статут. Всичко, което се разминава с признатите теории, бива отхвърляно. Авторитетът на крупните учени (като по неписано правило заели ключови места в бюджетиранието и финансирането на сектори, преразпределящи проценти от brutния вътрешен продукт (БВП), потиска всеки инакомислещ със същата сляпа животинска сила, с която творците и жреците на митовете са потискали нищо незнаещите миряни. Затова Файерабенд основателно питаше: „Защо тогава науката трябва да е привилегирована в сравнение с митовете, защо да сме длъжни да уважаваме науката и да презираме мита?“

В малките общества незначителните различия придобиват гигантски размери. Възприели безкритично удобните им традиционни представи за плагиатството, довчерашните ВАК-овски чиновници и „управленци“ в науката оправдават плагиоманската си страст с още един повик за „борба с неакадемичните практики“. Повикът за „чистота в науката и научното творчество“ мутира в лицемерна загриженост за възпитанието на подрастващите.

Сериозно погледнато обаче, количественото нарастване на информационните потоци, като пряко влияещи върху степента на образованост, обвързано с традиционните представи за плагиатството, раздува проблема до измеренията на взрив. Защото близко до ума е, че без т. нар. кражба на „чужди“ мисли ще се окаже невъзможно да се научи каквото и да било. Да си представим само какво му е на един студент, който само за една курсова работа трябва да проанализира 15 – 20 учебника, да подбере най-актуалната информация, да перифразира прочетените текстове, да проведе собствени изследвания и ...да получи неудовлетворителна оценка поради ниска степен на оригиналност на текста.

Отделно, многобройните източниците, безкрайните копираня и прекопираня на едни и същи текстове водят до невъзможността да бъде посочен авторът на определена информация. Източниците на знания са достатъчно много и разнопосочни, при това са общодостъпни за всеки. Както показва и интертекстуалистиката, дословната употреба на вече записана мисъл, идея (както се казва – без кавички) не може лесно и бързо да бъде заклеймена като плагиат.

Добрият преподавател е длъжен да оцени знанията не по наличието и количеството плагиат в текста, а по степента на разбиране на изследваната тема. В много от случаите голямо мнозинство от източниците в специалности от типа на право, финанси, счетоводство, налози и облагания и други подобни не могат да бъдат коментирани и/или интерпретирани с кой знае какви други думи. Добре известен е случаят с онзи кандидат-професор от 30-те години в СССР, чиято кандидатура била провалена, защото написаното в труда му изречение „Реката Волга се влива в Каспийско море“ се срещало в още 7 – 8 учебника, издадени по-рано.

Оценката на знанията не трябва да излиза извън степента на показваното чрез тях разбиране. Съвсем естествено е и разбирането, и знанията да са заимствани („текстове на предшествващи култури и текстове на окръжаващи култури“ – Р. Барт). Ако някому се струва, че тук има кражба, то задължително трябва да му се напомни, че разграничението между заимстването и криминалния плагиат върви по изключително тънка и субективно прокарана разграничителна линия. Критерий тук не може да бъде дори обемът на необявените заимствани цитати (чл. 173 НК), а по-скоро целта на съчинението (единната смислова насоченост на творбата): ако тя е насочена към създаването на нов смисъл, то тук няма нищо осъдително. Ако претендиращото за творение преповтаря нещо, по-рано сътворено, значи имаме работа с плагиат. Това е границата, чието пресичане трябва да бъде санкционирано от юридически категории и за каквото пресичане могат да алармират всички онези, на които им се струва, че са открили при еди кого си, че бил открил топлата вода. Всъщност тези, които БЕЗНАКАЗАНО и БЕЗОТГОВОРНО злоупотребяват с него, използвайки го за разчистване на лични сметки.

Плагиоманията е глупава позиция. Даже да я критикуваш е скучно.

Винаги съм мислил, че имам достойна работа и затова съм я обичал. Сега това не е така.

Още в началото на XX в. Макс Вебер констатира вече фиктивния харак-

тер на университетската същност „...както вътрешно, така и външно“ (Вебер 1990: 585). Хумболтовият университетски преподавател, който същевременно беше и изследователят, споделящ със студентите собствените си изследвания, по времето на Вебер вече е завършен кариерист и нищо повече. Може би там ми е и грешката – никога не съм разбирал работата си като кариеристично катерене по йерархична стълбица.

Участието ми в т.нар. „научен“ конкурс по ЗНСЗ завърши с плагиоманско омаскарване, повлекло след себе си шест години съдебни прения в три независими едно от друго самостоятелни административни дела. И когато на третия път Административен съд – София-град прие основателността на жалбата ми и прогласи търсената нищожност на проведената във ВАК процедура, Върховният Административен съд смачка законосъобразното решение, за да прикрие закононарушенията на административни органи по конкурса (НК и ПВАК) с уж, преклузиран от мен срок за посочване и доказване на очевидно и злоупотремено лъжливо документиране и документно престъпление, извършено в структурите им [5].

Строгийт морален кодекс на пуританите в науката [6] не предвижда отдушник за враждебността и агресията. Това, в комбинация с пуританската вяра, че всеки е длъжен да следи за благочестието на съседа, прави конфликтите неизбежни. Само тази да беше причината, напълно достатъчна е всеки възникнал проблем с обвинение в плагиатство да бъде решаван по начина, предвиден в чл. 54. (1) АПК: „Административният орган спира производството:

т.3: когато в хода на производството се разкрият престъпни обстоятелства, чието установяване е от значение за издаването на акта“ (к. м. – Б. И.).

Обвинението в плагиатство се явяваше най-сигурното и най-често прилагано средство от зложелатели за провалянето на нечия кандидатура и кариера. Защото се заобикаляха както процедурите, така и върховенството на закона.

За да не изпаднат в жалкото положение на душегубките – асоциати на ВАК, научните журита по ЗРАС ще трябва да се научат да спазват и прилагат чл. 54 (1) т. 3 от АПК. Нека всеки, който има наглото самочувствие да обвинява друго в престъпни обстоятелства с прилепчивия катран на клеветата, да е изправен пред възможността да понесе наказателна отговорност за мръснишкото си поведение.

За мен самия място за позитивна емоция не е останало.

БЕЛЕЖКИ

[1] Нещо, което толкова много искат да придобият като предоставено им право самозваните „експерти“ по проблема от структурите, наследили някогашната ВАК.

[2] Конституция на РБ:

Чл. 56. Всеки гражданин има право на защита, когато са нарушени или застрашени неговите права или законни интереси. В държавните учреждения той може да се явява и със защитник.

Харта на основните права на ЕС:

Чл. 41 Право на добра администрация:

1. Всеки има право засягащите го въпроси да бъдат разглеждани от институциите, органите, службите и агенциите на Съюза безпристрастно, справедливо и в разумен срок.

2. Това право включва по-специално: а) правото на всяко лице да бъде изслушвано преди срещу него да бъде предприета индивидуална мярка, която би имала неблагоприятни последици за него; б) правото на достъп на всяко лице до документите, които се отнасят до него, като се зачитат легитимните интереси, свързани с поверителността и професионалната и служебна тайна; в) задължението на администрацията да мотивира своите решения.

[3] Вж. Определение № 9648/14.07.2009 г. по адм.д. 15895/2008 г. на ВАС – Б. *Илиев срещу ВАК*.

[4] Тук му е мястото да напомним, че станалите исторически студентски вълнения от 1968 г. в голяма степен са провокирани точно от съхранените средновековни форми за управление на университета. В резултат Парижкият университет (Сорбоната) през 1971 г. е разделен на 13 университета, всеки от които е наследник на определени факултети и катедри на стария университет. Не е без значение, че студентите са вдъхновявани от най-ярките теоретици на постструктурализма и постмодернизма – Мишел Фуко, Жил Делёз, Феликс Гатари, Ролан Барт, Жак Лакан (от големите имена на направлението, може би само Дерида ще остане индиферентен).

[5] Макар че отсъстват съществени подробности, основните конструктивни елементи на казуса са представени в сканираните и качени на сайта на ВАС документи по адм. д. № 9626/2013 г. и адм. д. № 5700/2014 г. на ВАС.

[6] Разбирай – в наукоделието; заелите ключови места в бюджетирането и финансирането на сектори, които преразпределят проценти от БВП обичат да

представят като науки измислените и разкроявани в розови оттенъци от тях самите подобия на наука.

ЛИТЕРАТУРА

Бартез 1973: Barthes R. Texte. Encyclopaedia universalis. Paris, 1973, vol. 15.

Борч 1990: Mikkel Borch. Jakobson, Lacan. Le maotre absollu. Flammarion. Paris, 1990.

Вебер 1990: Вебер, М. Наука как призвание и професия. – В: Вебер, Избранные произведения. М., 1990.

Еко 1999: Еко, У. Как се пише дипломна работа. С.: ИК „Александър Панов“, 1999.

Илиев 2002: Илиев Ат. За литературните и философски заемки. – В: Плагиатството – исторично и скандално. С., 2002;

Неновски 1998: Неновски Н. Могат ли да бъдат преразглеждани решенията на Президиума на ВАК. – В: Правна мисъл, 1998, № 1.

Плагиатството – исторично и скандално (сб., ред. Н. Стоичкова). С., 2002.

Степанова 2001: Степанова Ю. Вводная статья. – В: Антология „Семиотика“. М.: „Академический Проект“; Екатеринбург: „Деловая книга“, 2001.

Стоичкова 2002: Стоичкова Н. Плагиатството: провинения и провидения (встъп. студия). – В: Плагиатството – исторично и скандално. С., 2002.